

ARTICULUS TERTIUS.

*An Christi resurrectione
veritas christiana religionis demonstretur.*

PROP. XIII. — 1. *Quemadmodum certo constat Christum non semel praedixisse se esse resurrecturum — ita 2. nullatenus dubitari potest rem ita contigisse, sicut ab eo fuerat praedicta. — 3. Cum autem haec a mortuis resurrectio divinum opus sit, atque praecipuum fidei nostrae fundamentum; eadem, sive uti prophetia sive uti miraculum spectetur, christiana religionis veritatis invictum existit argumentum.*

283. *Prob. prima pars.* — 1) Christus (Jo. II, 19. 21. 22.) dixit Iudeis: « Solvite templum hoc et in tribus diebus excitabo illud... Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat et crediderunt Scripturae et sermoni quem dixit Jesus » — Increduli pharisaei, veritati resistentes, miracula ad suum libitum a Christo petebant. Christus vero miracula ipsis recusans, provocat ad suam resurrectionem, tamquam ad supremum signum cui qui restiterit, eo ipso suam obstinationem ostendat. Legitur enim (Matth. XXII. 38-40.): « Tunc responderunt ei quidam de scribis et pharisaeis dicentes: Magister, volumus a te signum videre. Qui respondens ait illis: generatio mala et adultera signum quaerit, et signum non dabitur illi, nisi signum Jonae prophetae. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terrae tribus diebus et tribus noctibus ».

2) Clarius et absque figuris saepius praedixit Christus suam resurrectionem. Nam dicitur (Matth. XVI. 21.): » coepit Jesus ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Hyerosolymam, et multa pati a Senioribus et Scribis et Principibus Sacerdotum, et occidi, et *tertia die resurgere* ». Et (ibid. XVII. 21-22.): « Conversantibus illis in Galilaea, dixit illis Jesus: Filius hominis tra-

dendus est in manus hominum: et occident eum et *tertia die resurgent* ». Eadem ingeminavit Cristus (lib. XX. 19.): « Et tradent eum gentibus ad illudendum et flagellandum et crucifigendum, et *tertia die resurgent* ».

3) Haec eadem apud duos alios synopticos Evangelistas leguntur in locis parallelis (Marc. IX. 30., X. 34.; Luc. XVIII. 33., etc.); penes quos et illud habetur, quod Jesus, post suam transfigurationem, discipulis eiusdem testibus praeceperit (Marc. IX. 8.) « ne cuiquam quae vidissent, narrarent: nisi cum Filius hominis a mortuis resurrexerit ». Imo ipsis Iudeis omnino perspecta erat haec saepius repetita Christi praedictio; nam legitur (Matth. XXVII. 63. seqq.): « Domine, recordati sumus quia seductor ille dixit adhuc vivens: post tres dies resurgam. Iube ergo custodiri sepulchrum usque in diem tertium: ne forte veniant discipuli eius, et furentur eum, et dicant plebi: surrexit a mortuis, et erit novissimus error peior priore ».

4) Neque obstat, quod discipuli Christi hanc praedictionem adeo perspicuam totiesque repetitam non bene viderentur intelligere, eamque post magistri mortem, antequam ad vitam redisset, non viderentur recordari. Saepius enim Christus de calamitatibus sibi imminentibus, de morte et resurrectione sua clare et perspicue disseruit; sed haec omnia Apostolis obscura erant, uti patet ex Marc. (X. 32. seq.); Luc. (XVIII. 34.); Matth. (XVI. 22., XVII. 22.); Luc. iterum (XIX. 45.), eo praesertim quod non viderent, quomodo praedictiones illas cum vulgaribus receptis de Messia eiusque dignitate opinionibus componerent. Unde etiam a Christo (Marc. XVI.) reprehensi sunt; atque inde subsequens eorum testimonium firmius habendum est.

5) Frustra autem obiicitur, in ultimo cum discipulis colloquio (Joan. XIII-XVII.), Christum nihil dixisse de sua resurrectione. Etenim — a) Qui ita obiiciunt videntur dicere, se credituros resurrectionis praedictionem, si ea inveniretur in sermone, quem Christus habuit in ultima coena: at si in aliis occasionibus Christus clare praedictionem illam edidit, nonne par est ratio credendi? — b) Etsi Christus in sermone illo siluisse de sua resurrectione, ad summum haberetur argumentum negativum: huiusmodi vero argumentum contra positiva, quae adsunt, nullam vim

habet. — c) Sed non obscure resurrectio in praedicto sermone indigitatur, cum Christus ad Apostolos ait (XVI. 16.): « Modicum, et iam non videbitis me, et iterum modicum, et videbitis me »; et (v. 22.): « nunc quidem tristitiam habetis; iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum ».

284. *Prob. secunda pars I. ex disertis testimoniis.* Nam — 1) Christi resurrectionem testantur Apostoli et Evangelistae, qui verba Angeli citant ad mulieres de Christo dicentis: « Non est hic, surrexit enim sicut dixit » Matth. XXVIII., Marc. XVI., Lucas XXIV.). Testatur etiam resurrectionem Christi cum variis adiunctis eam enarrans S. Joannes (Jo. XX.). Petrus intrepide illam annuntiavit in prima concione Hierosolymis habita, exclamans (Act. II.): « Hunc Jesum resuscitavit Deus, cuius omnes nos testes sumus ». Idem in prima sua epistola (I. Pet. I.) scribit: « Benedictus Deus, qui regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Jesu Christi a mortuis ». Paulus (I. Cor. XV.) ait: « Nunc autem Christus resurrexit a mortuis primitiae dormientium ». Idem (Act. XVII.) Athenis in Areopago resurrectionem Christi ad probandam veritatem suae doctrinae annuntiat, dicens, quod Deus sit « fidem praebens omnibus, suscitans eum a mortuis ».

2) Quod Apostolorum testimonium eo efficacius est, quo difficiliores se exhibuerunt ad resurrectionem credendam. Mulieres ex Angeli iussu resurrectionem iis referebant (Luc. XXIV. 11.); « et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista, et non crediderunt illis ». Petrus et Joannes corpus Christi non invenientes in sepulchro, rem ad alios referunt; attamen duo discipuli euntes ad castellum Emmaus sub vesperam eiusdem diei, nondum credunt, ita ut mereantur illam reprehensionem (Luc. XXIV. 25.): « O stulti et tardi corde ad credendum ! » Hi de resurrectione ex Christi alloquio et praesentia convicti, illam testantur undecim discipulis; qui tamen (Marc. XVI. 13.) « nec illis crediderunt ». Jesus Apostolis simul congregatis apparuit; at hi (Luc. XXIV. 37.) « conturbati et conterriti existimabant se spiritum videre ». Nota est incredulitas S. Thomae. Denique tantum abest, ut Apostoli fuerint nimis proclives ad credendum, ut (Marc. XVI. 14.) « novissime recumbentibus illis undecim apparuit (Jesus), et expro-

bravit incredulitatem eorum, et duritiam cordis, quia iis qui videbant eum resurrexisse non crediderunt ». Nonnisi ergo evidentia facti convicti potuerunt deinde tam constanter veritatem resurrectionis annunciare.

285. II. *Ex variis apparitionibus.* Christus enim post gloriosam suam resurrectionem saepius se conspicuum reddidit. Apparuit enim Mariae Magdalene in forma hortulanii (Jo. XX.); mulieribus a monumento redeuntibus (Matth. XXXIII.); discipulis duobus euntibus in Emmaus (Luc. XXIV.); singulariter Simoni Petro (ibid.); Apostolis omnibus, excepto Thoma, quibus perterritis se palpandum praebuit (Jo. XX.), et iterum, praesente etiam Thoma; quem digitum in fixuram clavorum et manum in latus mittere iussit (ibid.); pluribus discipulis ad mare Tiberiadis (Jo. XXI.); undecim Apostolis in Galilaea, in monte, ubi constituerat illis Jesus (Matth. XXVIII.); Teste Paulo, Christus redivivus « visus est plus quam quingentis fratribus simul » (I. Cor. XV.). Notetur autem, Christum non obiter et momentaneo Apostolis apparuisse, sed amice cum ipsis conversatum esse, cum ipsis manducavisse, ipsosque docuisse. Legitur enim (Act. 1.): « Praebuit se ipsum vivum post passionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, et loquens de regno Dei ». Tandem (Marc. XVI.), videntibus Apostolis, Christus elevatus est, et gloriissime in coelum ascendit.

286. *Dices:* Cur Christus solum Apostolis et amicis suis apparuit? cur non se redivivum ostendit populo, principibus sacerdotum, pharisaeis, aliquis inimicis suis? Tunc vere resurrectio extra omne dubium posita fuisset, et Judaei conversi fuissent.

Respondeatur — 1) hanc ipsam obiectionem propositam fuisse a Celso, cui iam Origenes respondit (de cons. Evang. c. 24.), non ad homines pertinere patrandorum miraculorum modum praescribere: prima ergo responsio est, Christum non apparuisse inimicis suis, quia noluit — 2) Gratis autem asseritur Judaeos incredulos, viso Christo redivivo, eius fidem suscepturos fuisse. Sicut enim praeiudiciis, ac passionibus obcaecati, reliqua stupenda miracula, ita etiam ipsam resurrectionem virtuti daemoniacae adscribere potuissent. — 3) Constat revera Christum redivivum ostendisse se membro Synagogae, christiana religionis impugna-

tori, eius nominis persecutori, et quidem dum fureret atque insaniret contra ipsum; apparuit nempe Christus Saulo petenti Damascum, eumque insignem effecit Apostolum. Nihilominus adversarii antiqui recentioresque mille sophismatibus eiusmodi apparitionem eludere conati sunt. — 4) Sane non deerant Judaeis luculentissima argumenta ad credendum in Christum, qui vaticiniis ac miraculis abunde ostenderat suam divinam missionem: imo, nisi eorum pervicacia obstitisset potuissent credere ipsam resurrectionem; cum corpus Christi, non obstantibus custodibus ab ipsis selectis, e sepulchro evanuerit, et plures testes resurrectionem affirmaverint. — 5) Nec desunt congruentes rationes, quas nos ipsi assignare possumus, et ob quas Christus se non ostendit Judaeis inimicis post suam resurrectionem. Etenim magnum detrimentum enasci potuisset, si Judaei, adhaerentes praetudiciis suis de Messia, rege temporali potentissimo, Christum in statu gloriae et exaltationis conspexissent. Potuisset namque facile contingere, ut, eo viso et Messia habito, confestim contra Romanos ribellionem agerent, ab his autem pressi, et victi Hierosolymis includebrentur. Quam tristem sortem Apostoli etiam experti, adeoque a praedicatione evangeli maxime impediti fuissent. Sed praincipua ratio exstat (Act. X. 14.); de qua alibi.

287. III. *Ex modo agendi inimicorum Christi.* Etenim — 1. legitur (Matth. XXVII.): « Altera autem die convenerunt principes sacerdotum, et pharisai ad Pilatum dicentes: Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens: post tres dies resurgam. Iube ergo custodiri sepulchrum usque in diem tertium; ne forte veniant discipuli eius et furentur eum, et dicant plebi: surrexit a mortuis, et erit novissimus error peior priore. Ait illis Pilatus: Habetis custodiam, ite, custodite sicut scitis. Illi autem abeuntes munierunt sepulchrum, signantes lapidem cum custodibus ». Iamvero (ibid. XXVIII.) custodes terraemoto perterriti, venerunt in civitatem, et « nuntiaverunt principibus sacerdotum omnia quae facta fuerant ». Hi autem « congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus dicentes: Dicite quia discipuli eius nocte venerunt, et furati sunt eum, nobis dormientibus ». Quae omnia perpendens S. Augustinus (in Ps. 62.), exclamat: « Quid est, quod dixisti, o infelix, astutia? Tantumne

deseris lucem consilii pietatis, et in profundo versutiae demergeris, ut hoc dicas; dicite, quia vobis dormientibus venerunt discipuli eius et abstulerunt eum? Dormientes testes adhibes? Vere tu ipse obdormisti, qui scrutando talia defecisti. Si dormierunt, quid videre potuerunt? Si nihil viderunt, quomodo testes sunt? »

2) Futiles adversariorum evasions rem confirmant. Nam asseruerunt quidam, Christi corpus a scissa per terraemotum petra absorptum fuisse. At — a) si id verum esset, quomodo potuisset deinde Christus vivum se ostendere ac pluribus apparere? — b) Si absorptum fuisset Christi corpus, nonne cum illo absorpta fuisserent linteamina et sudarium, quae tamen in sepulchro inventa sunt? — Terraemotus omnibus sensibilis fuit, et si qua fuisse petrae scissura, omnibus fuisse visibilis: cur ergo absurdum haec hypothesis sero inventa fuit, cum principes Sacerdotum et Pharisaei, quibus maxime cordi erat resurrectionem negare, scissuram illam non observaverint?

3) Somniarunt alii, Christi corpus a discipulis sublatum fuisse. At — a) id certe factum non fuit: aut enim Apostoli credebant Christi resurrectionem; et frustra egissent; aut non credebant; et deceptos se putantes, numquam vitae discrimini pro seductore se exposuissent — b) Nec, si voluissent, potuissent Apostoli Christi corpus auferre. Quomodo enim id efficere potuissent? Num corruptendo custodes? Sed, resurrectionis falsitate supposita, cum deerat omne motivum id aggrediendi, tum plura aderant motiva ab eo facinore abstinendi: facile enim timere poterant, ne custodes corruptioni resisterent, ne pravum eorum consilium propagarent, ne apud Iudices eos accusarent. Num vim custodibus inferendo? Sed custodes reclamassent apud Pilatum et Synedrium, Apostoli capti, iudicati, damnati fuissent: quin haec facta sint, custodes retulerunt quae acciderant, et Judaei Christi inimici eis persuadere tentarunt ut dicerent, non se vim passos esse, sed Christum sublatum fuisse, ipsis dormientibus — c) Quare principes Sacerdotum et magistratus maxime dolebant, quod Apostoli Christi resurrectionem annunciant; huiusmodi praedicationem omni modo prohibere conati sunt; at numquam Apostolos traduxere uti violatores sepulchri ac deceptores — d) Apostoli vero contesta-

bantur, se vidisse, audivisse, palpasse Christum redivivum; in hac praedicatione constantes perstiterunt usque ad vincula, ad carceres, ad mortem; et innumeri ex ipsis Judaeis ad Christi fidem conversi sunt.

4) Adhuc ineptius, Paulus, Strauss, aliquie, ad Christi resurrectionem impugnandam, negant Christi mortem, eumque tantum syncope oppressum asserunt. Absurdae huic suppositioni obstant — a) innumera testimonia ac validissima. Nam Christum vere mortuum esse, testantur omnes quatuor Evangelistae. Matthaeus (XXVII.) ait: « Jesus... clamans voce magna emisit spiritum »; Marcus (XV.): « Emissa voce magna exspiravit »; Lucas (XXIII.): « Haec dicens exspiravit », Joannes (XIX.): « Inclinato capite tradidit spiritum ». Imo ipse Joannes, testis oculatus, narrat (Jo. XIX.), milites latronum adhuc viventium crura fregisse, « ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura; sed unus militum lancea latus eius aperuit et continuo exivit sanguis et aqua ». Pilatus quoque, nonnisi certus factus de morte Christi ex testimonio Centurionis, corpus ipsius Josepho ab Arimathaea concessit. Joseph ipse ab Arimathaea, cum corpus Christi exanime a Pilato accepisset, « involvit illud in sindone munda, et posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra »; et « in quo nondum quisquam positus fuerat ». Dein « advolvit saxum magnum ad ostium monumenti, et abiit ». Denique non solum Christianis, sed omnibus Judaeis et ethnicis mors Christi ceu factum extra omnem controversiam positum perpetuo fuit. Quin imo Judaeis et ethnicis tanta erat de hoc facto certitudo, ut quamvis realem Christi resurrectionem impugnaverint, nunquam exceperint eum mortuum non fuisse. — b) Ineptias incredulorum, praeter alios, refellunt Grenerus pater et filius, protestantes (*de morte Christi vera, non simulata*, Halae, 1805.): « Est syncope, inquiunt, si quis alias, corporis affectus omnium longe periculosissimus, auctore Aretaeo. Debilitas summa praeit, lipothymia incipit, syncope sequitur, mors ipsa demum clausulam malorum subitam facit... In loco saxoso, frigidissimo repositus [Christus], post grave vulnus atque syncopen ob debilitatem et haemorrhagiam copiosissimam factam (flagellatus enim et in cruce profuderat largam sanguinis copiam), sanguis

subito sisti atque congelari debuit. Aeris temperies abest fere a profundis cellis et actis in saxum sepulchris. Neque homini viribus exhausto, aereque spirabili privato, longum reviviscendi spatium sub terra superest... Equis vero medicus prudens ex homine lipothymia presso, vena incisa, sanguinem educere audeat? Etenim si Christum vehemens syncope tenebat, is non poterat sanguinem modo adspectabili emittere, tunc enim fere quiescit sanguinis circuitus... Exspiravit Christus, sed revixit, haec nosse Christianis satis est, cetera pertinent ad doctorum delitationes, ad quas si quis se velit in posterum exercere per me liceat ».

288. IV. Ut igitur huius partis demonstrationem absolvamus, colligimus ex dictis, factum resurrectionis iis argumentis inniti, quae, iuxta omnes, irrefragabile reddunt humanum testimonium. Resurrectionem enim testantur testes numero plurimi — aptissimi ad eius facti notitiam acquirenda — minime creduli, sed e contra pene obstinati — mire inter se consentientes — constantes in eo facto asserendo usque ad mortem — in iis circumstantiis constitutis, in quibus impossibile illis erat velle aut etiam posse alios decipere (1). Referam eloquentissima verba S. Jo. Chrys. (Hom. 89. al. 90. in Matth.), qui omnia paucis comprehendit: « Perpende igitur: credere oportuit, mortuum illum esse, et sepultum, ac resurrexisse: quae omnia inimicorum opera credibilia fiunt. Vide igitur illa verba, quae ista prorsus cofirmant: « Recordati sumus quod impostor ille dixerit adhuc vivens (mortuus est igitur); post tres dies resurgam. Iube obsignari sepulchrum (ergo sepultus est), ne forte veniant discipuli eius, et furentur eum. » Si itaque sepulchrum munitum sit et obsignatum, nulla fraus erit? Nulla certe. Ergo certa est resurrectionis demonstratio, ut patet ex iis quae

(1) Post haec facile quisque deprehendet quam insulse levissimus Renan (*Vie de Jésus*, sub finem capituli 26.), ad se extricandum a permolesto hoc a resurrectione petit argumento, scripsit: « Son corps (de Jésus-Christ) avait-il été enlevé, ou bien l'hentouiasme toujours crédule fit-il éclore après coup l'ensemble de récits, par lesquels on chercha à établir la foi à la résurrection ? C'est ce que, faute de documents contradictoires, nous ignorerons à jamais. Disons cependant que la forte imagination de Marte de Magdala joua dans cette circonstance un rôle capital »; concluditque vere poetice: « Pouvoir divin de l'Amour ! moments sacrés où la passion d'une hallucinée donne au monde un Dieu ressuscité ! » perinde ac si Mariae Magdalenea fuerit unicum resurrectionis testimonium !

vos obtenditis. Cum enim obsignatum fuerit sepulchrum; nulla fraus fuit. Si nulla fraus, et tamen sepulchrum vacuum repertum est, palam et sine controversia est, ipsum resurrexisse... Perpende quam sint discipuli veritatis amantes; quomodo nihil occultent ex iis quae inimici dixerunt, quantumvis probrosa illa sint. Ecce enim impostorem vocant, neque illud ipsi tacent... Quid igitur Pilatus?... Non permittit ut milites soli obsignent: nam quasi de rebus ipsius edoctus, non ultra cum illis vult agere; sed ut sese ab illis expeditat, hoc etiam permittit, et ait: vos ut vultis obsignate, ne alios incusare possitis... Ipsi accesserunt, ipsi petierunt, ipsi obsignarunt cum custodia; ita ut sese mutuo accusent et confutent ». Deinde vero ipsum Apostolorum testimonium perpendit accuratius, dicens: « Quando furati essent in sabato, et quomodo?... Quomodo persuadere turbae potuissent? quam exspectantes retributionem? quam mercedem? Cum viventem illum comprehensum viderent, fugerunt: et post mortem audacter pro illo loquuturi erant, si non resurrexisset? Quomodo haec cogitari possint? Quod enim nec voluissent, nec potuissent resurrectionem, quae non fuisset, fingere, hic palam est. Multa enim illis de resurrectione loquutus frequenter fuerat... Si ergo non resurrexisset, manifestum est eos, utpote deceptos et a tota gente propter ipsum impugnatos, aedibus et urbibus pulsos, ab illius cultu discessuros fuisset; neque enim voluissent de illo talem opinionem spargere, utpote qui decepti ab illo fuissent, et in extrema pro illo deducti pericula. Quod vero non potuissent, nisi vera resurrectio fuisset, illam simulare, id certe admodum probabile est. In qua re enim fiduciam habuissent? in sermonis gravitate? At omnium imperitissimi erant. In pecuniarum copia? Neque virgam, neque calceamenta habebant. In splendore generis? viles erant, ex vilibus orti. In patriae splendore? Ex ignobilibus orti locis erant. In multitudine? Non erant plures quam undecim, in variis dispersi locis. In promissionibus magistri? Nisi resurrexisset, nullam in ipsis fidem habituri erant. Quomodo autem furentem populum sustinuissent? Si namque coryphaeus ipsorum ostiariae mulieris verbum non tulit, et si reliqui illum vincutum videntes dispersi sunt; quomodo in animum induissent, ad extrema orbis occurrere, ut fictum resurrectionis

verbum plantarent?... Quomodo poterant adversus reges et principes et populos stare, ubi gladii, sartagines, fornaces, et mille quotidie mortes, nisi eius qui resurrexerat virtute et gratia adiuti fuissent? »

289. *Prob. tertia pars.* Quando iam constat, Christum praedixisse suam a mortuis resurrectionem, eamque praedictionem fuisse eventu impletam; post ea quae diximus de vi probandi miraculi ac prophetiae, ab omnibus facile intelligitur argumentum, quod ex Christi resurrectione deponitur ad veritatem revelationis christianaee comprobandum. Etenim — 1) resurrectio non est opus, quod in causis naturalibus praevideri possit, cum potius sit praeter ordinem naturalium causarum; nonnisi a Deo ergo praecognosci potest, et ab eo, cui illam Deus revelaverit. Certa igitur praedictio resurrectionis eventu completa, est vera prophetia; atque adhibita in confirmationem revelationis christianaee, certe illam probat — 2) Ex dictis etiam constat, resurrectionem esse verum miraculum, quod nonnisi Deum habet auctorem. Vel ergo Christus virtute sua resurrexit; et iam ostenditur Deus: vel dicitur Deus eum a morte suscitasse; et iam Deus confirmavit hoc miraculo divinam Christi missionem.

290. Sed praestat breviter ostendere, quomodo Christi resurrectio sit *principium fidei nostrae fundamentum*: quod aperte asserit Apostolus (I. Cor. XV. 14.): « Si autem Christus non surrexit, inanis est ergo praedicatio nostra, inanis est et fides vestra ». Sane — 1) Si Christus non surrexisset, non vicisset mortem, sed ab ea potius victus esset: difficilis autem est, ut rationatur S. Jo. Chrysostomus, vincere peccatum, quam mortem: Christus igitur nec peccatum vicisset, nisi resurrexisset. Atque id indicare videtur ipse Apostolus, cum (I. c. v. 17.) dicit: « Quod si Christus non resurrexit, vana est fides vestra, adhuc enim estis in peccatis vestris ».

2) Si Christus resurrexit, ergo mortuus fuit; si mortuus fuit, erat ergo verus homo: credita autem humana Christi natura, nulla est amplius difficultas credendi ceteras veritates, quae ad eius humanitatem pertinent. Iterum, si Christus vere resurrexit, ipse, sicut dixerat, verus est Deus: vel enim sua virtute resur-